

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ

У статті охарактеризовано особливості інтерактивних технологій, а саме виокремлено основні технології, які необхідно використовувати в навчальному процесі, щоб досягти ефективних результатів у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв. Розглянуто можливості та практичне значення використання методу проектів, телекомунікаційних проектів, інформаційно-комунікаційних технологій, мультимедійних технологій.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, майбутні аграрії, інтерактивні технології, метод проектів.

Фоменко Т.Н. Применение интерактивных технологий в процессе формирования социокультурной компетентности будущих аграриев

В статье охарактеризованы особенности интерактивных технологий, в частности выделены основные технологии, которые необходимо использовать в учебном процессе, чтобы достичь эффективных результатов в формировании социокультурной компетентности будущих аграриев. Рассмотрены возможности и практическое значение использования метода проектов, телекоммуникационных проектов, информационно-коммуникационных технологий, мультимедийных технологий.

Ключевые слова: *социокультурная компетентность, будущие аграрии, интерактивные технологии, метод проектов.*

Fomenko T.M. Implementation of interactive technologies in the process of forming future agrarians' sociocultural competence

The research deals with defining the role of interactive technologies in the process of forming future agrarians' sociocultural competence. The opportunities and practical significance of the use of project method, telecommunication project, information and communication technologies, multimedia technologies are highlighted.

To improve the efficiency of forming future agrarians' sociocultural competence it is necessary to promote the use of interactive technologies. Practice-oriented, research, creative nature of project activity makes it possible to involve students actively into creative self-employment. Project work forms students' creative activity, cognitive activity and attracts them to search and research activities. The value of project method is the contribution to the formation of such personal qualities, which are assimilated only in the activities. These are such qualities as the ability to work in a team, the capacity for social interaction, the ability to perform various social roles, the ability to organize and lead discussions, the ability to generate ideas, the ability to listen to other points of view etc.

The use of interactive teaching methods in the process of forming future agrarians' sociocultural competence contributes to the development of value orientations and personal qualities, without which there can't be successful intercultural communication, socialization and adaptation of youth in changing sociocultural conditions.

Key words: *sociocultural competence, future agrarians, interactive technologies, project method.*

Постановка проблеми. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015 – 2020 роки, Концепція реформування і розвитку аграрної освіти та науки (від 6 квітня 2011 р. № 279-р), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. визначають основні тенденції реформування аграрної освіти. Одним із пріоритетних напрямів модернізації вищої аграрної освіти України є підвищення конкурентоспроможності випускників аграрних вищих навчальних закладів на міжнародному ринку праці, що зумовлює перехід до нової моделі професійної підготовки майбутнього аграрія. Професійна підготовка майбутніх аграріїв вимагає актуалізації потреби в формуванні соціокультурної компетентності. На наш погляд, важливим при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв є використання інтерактивних технологій.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців розглядають О. Жежера (курсанти вищих військових навчальних закладів) [3], О. Квасник (майбутні фахівці інженерно-технічного напрямку), П. Сулейманова (студенти багатонаціонального регіону), С. Шехавцова (майбутні вчителі) [12] та ін.

Різноманітні види інтерактивних технологій навчання як складник навчально-виховного процесу досліджували О. Глущенко [2], І. Костікова, А. Маслюк [5], Л. Кудрявцева, Є. Полат [6; 7], Л. Пироженко, О. Пометун [8], П. Сисоєв [9], С. Сисоєва [10], О. Шликова [13] та ін. Проте питання використання інтерактивних технологій у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв не було до цього часу предметом окремого дослідження.

Мета статті – проаналізувати засади використання інтерактивних технологій у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв.

Відповідно до мети визначено завдання дослідження:

- охарактеризувати особливості інтерактивних технологій для формування соціокультурної компетентності;
- виявити дидактичні можливості використання інтерактивних технологій при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж розглядати особливості інтерактивних технологій, з'ясуємо сутність поняття «інтерактивний». У перекладі з англійської мови слово «interaction» означає взаємодію. Існує декілька підходів до трактування поняття «інтеракція». В педагогіці під інтеракцією розуміється спосіб пізнання, що здійснюється у формі спільної діяльності, коли всі учасники навчального процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації. В психології інтеракція трактується як здатність взаємодіяти або знаходитися в режимі діалогу, бесіди. На наш погляд, інтеракцію можна трактувати як діяльність між суб'єктами навчального процесу, а використання інтерактивних технологій – як способи цілеспрямованої взаємодії викладачів і студентів, взаємовплив учасників навчального процесу через призму особистого життєвого досвіду з метою створення оптимальних умов підготовки майбутнього фахівця.

Дослідники (Л. Пироженко, О. Пометун, С. Сисоєва та ін.) вважають інтерактивне навчання одним із сучасних напрямів «активного навчання». На їхню думку, сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної взаємодії всіх учасників, які включені в активну пізнавальну діяльність.

Безсумнівно, соціокультурна компетентність ґрунтується на діяльнісному аспекті, а не лише на предметно-знаннєвій соціокультурній освіті [12]. Соціокультурна компетентність формується та проявляється в

практичній діяльності, водночас передбачає ефективну діяльність, і як результат – ефективне вирішення проблемних завдань. Отже, успіх розвитку соціокультурної компетентності залежить від цілеспрямованої, скоординованої діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу [3].

Таким чином, інтерактивні технології є одним із шляхів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, способом мобілізації їх внутрішніх ресурсів і підвищення мотивації щодо оволодіння соціокультурною інформацією, оскільки вони передбачають навчання у взаємодії, сприяють розвитку особистісних і професійних якостей майбутнього фахівця.

Слід зазначити, що інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Підґрунтям інтерактивних технологій є взаємодія, співробітництво, спільний пошук. Таким чином, інтерактивні технології відіграють соціально важливу роль, оскільки є способом впровадження ідей співробітництва в педагогічний процес [4]. Так, студенти тренують соціальні навички, необхідні для конструювання взаємодії в системі діяльності, розвивають емпатійну культуру, навички рефлексії.

Серед основних принципів інтерактивного навчання виокремлюють такі як діалогічна взаємодія; робота в малих групах на основі кооперації та співробітництва; активно-рольова (ігрова) діяльність; тренінгова організація навчання [10]. Основними методами інтерактивних технологій є діалог (полілог), тобто багатостороння комунікація. В процесі багатосторонньої комунікації студенти отримують можливість ділитися своїми думками, враженнями в межах певної теми, розповісти про власні висновки й вислухати думки інших учасників навчального процесу [8]. Інтерактивні технології навчання в дискусії є важливим засобом

пізнавальної діяльності студентів: дискусія сприяє розвитку критичного мислення, дає змогу визначити власну позицію, формує навички відстоювати свій погляд, поглиблює знання з даної проблеми.

Інтерактивні технології навчання допомагають зробити кожного студента не лише слухачем чи спостерігачем, але й активним учасником навчального процесу. Засвоєння соціокультурної інформації буде більш ефективним, якщо воно здійснюється в ході співробітництва, коли кожний студент стає активним учасником навчально-виховного процесу. Для вирішення навчальних завдань викладач використовує наступні інтерактивні форми: «мозковий штурм»; навчальні групові дискусії; дебати; рольові й ділові ігри; case-study (аналіз конкретних, практичних ситуацій); тренінги.

На наш погляд, формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв відбувається в процесі вивчення гуманітарних дисциплін, таких як «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Іноземна мова», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Історія України», «Історія української культури», «Релігієзнавство», «Психологія», «Соціологія», «Філософія», «Політологія». Охарактеризуємо дидактичні можливості використання основних інтерактивних методів, спрямованих на формування соціокультурної компетентності.

Метод проектів. Практико-орієнтований, дослідницький, творчий характер проектної діяльності дозволяє активно залучати студентів до творчої самостійної діяльності. Проектна робота формує у студентів творчу активність, пізнавальну діяльність і залучає їх до пошуково-дослідницької діяльності. Виокремлюють такі загальнодидактичні вимоги щодо ефективного використання методу проектів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін:

– наявність актуальної проблеми (або завдання), що вимагає дослідницького пошуку для її вирішення (наприклад, дослідження

особливостей мовленнєвого етикету українців або інших народів; історії виникнення різноманітних свят або традицій харчування в іншомовних країнах);

- практична та пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів;
- структурування змісту проекту з гуманітарних дисциплін із визначенням результатів його окремих етапів;
- використання дослідницьких, пошукових та проблемних методів, які зорієнтовані на практичний результат;
- дотримання певного алгоритму дій: вибір методів дослідження, обговорення способів оформлення кінцевих результатів; збір, систематизація й аналіз отриманих даних; підбиття підсумків, оформлення результатів, їх презентація; висновки, висування нових проблем дослідження [7].

Цінність методу проектів полягає в тому, що він сприяє формуванню у студентів таких особистісних якостей, які засвоюються лише в діяльності. Це такі якості як уміння працювати в команді, здатність до соціальної взаємодії, вміння виконувати різні соціальні ролі, вміння організовувати та вести дискусію, вміння генерувати ідеї, вміння вислуховувати інший погляд тощо.

Беручи участь у проектній роботі в процесі вивчення гуманітарних дисциплін, майбутні аграрії набувають наступні вміння та навички для формування соціокультурної компетентності: вміння інтегрувати інформацію з різних галузей знань; пошук, виокремлення, аналіз, структурування необхідної інформації; вміння працювати в команді; вміння критично мислити, висувати гіпотези, відстоювати свій погляд; вміння розглядати ситуацію крізь призму загальнолюдських цінностей і норм тощо.

Інформаційно-комунікаційні технології. На думку вчених [9], завдяки своїм унікальним дидактичним властивостям, сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) сприяють значному збагаченню освітнього процесу. Використання в процесі навчання зазначених технологій (порівняно із традиційними) сприяє розвитку в студентів додаткових умінь і стратегій. Створюючи умови для організації синхронного (on-line – чат, технологія Skype) й асинхронного (off-line – електронна пошта, веб-форум, блог) спілкування між користувачами мережі Інтернет, сучасні ІКТ сприяють створенню інформаційного освітнього середовища, в якому студенти удосконалюють мовленнєві навички та вміння, а також формують соціокультурну компетентність.

Розглянемо вплив інформаційно-комунікаційних технологій на процес формування соціокультурної компетентності. Проведений аналіз досліджень із використання інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні соціокультурної компетентності [11] свідчить, що використання інформаційної мережі Інтернет у процесі пізнання іншомовної культури при вивченні дисципліни «Іноземна мова» дає можливість:

- знайомитися зі світовими культурними надбаннями та досягненнями культури в різних мовних спільнотах; спілкуватися із представниками інших культур;

- на основі перегляду навчальних відеофільмів або відеосюжетів, за допомогою навчальних та інформаційних сайтів знайомитися із культурними реаліями, до яких належить мовленнєвий етикет; вивчати особливості мовленнєвої поведінки різних народів в умовах спілкування, особливості культури, традицій іншомовної країни; формувати стійку мотивацію до іншомовної діяльності на основі автентичних матеріалів; листуватися електронною поштою із представниками іншомовної країни;

– збільшувати контакти; обмінюватись соціокультурними цінностями; проводити аналіз, що ґрунтується на порівнянні та зіставленні культурних реалій та особливостей поведінки людей у різноманітних ситуаціях міжкультурного спілкування.

Ефективними інтерактивними методами в процесі формування соціокультурної компетентності розглядають також *телекомунікаційні проекти* як засіб міжкультурного спілкування. Науковці (Л. Кудрявцева, Є. Полат, П. Сисоєв) [11], розглядаючи організацію E-mail і телекомунікаційних проектів із носіями мови як ефективне використання мережі Інтернет, виокремлюють наступні функції телекомунікаційних проектів:

– створення реального мовного середовища; ведення «живого» діалогу із реальним партнером – носієм мови (Є. Полат);

– забезпечення взаємодії між представниками різних країн і культур; підвищення рівня культурної грамотності; формування навичок критичного мислення щодо соціокультурних питань, що сприяє прийняттю культурної різноманітності як норми співіснування культур у сучасному полікультурному світі (П. Сисоєв);

– позитивний вплив на краще пізнання один одного, краще ставлення один до одного з більшою довірою та розумінням (Л. Кудрявцева).

Найінтенсивнішою формою навчання є *мультимедійні технології*. О. Шликова визначає «мультимедіа» як полісередовище, або єдиний простір, що в синкретичному вигляді являє собою різні види та способи надання інформації (текст, графіка, звук тощо). Відповідно до цього поняття «мультимедіа» дослідницею інтерпретується як особливий вид комп'ютерної технології, який поєднує в собі як статичну візуальну інформацію (текст, графіку), так і динамічну – мовлення, музику, відеофрагменти, анімацію тощо [13, с. 9].

Передумовою широкого використання мультимедійних технологій у різних сферах людської діяльності, зокрема, освіті, на думку О. Бондаренко, стали такі їх ознаки як інтерактивність, що надає користувачу можливість отримувати набагато більше різноманітної інформації (порівняно із традиційними носіями інформації) й брати активну участь у подіях, що відбуваються, та вільна інтерпретація (можливість самостійного вибору програми за рівнем швидкості та складності) [1].

З позиції культурології, інтерактивність сучасних мультимедійних продуктів зумовлена способом зворотнього зв'язку між суб'єктом та об'єктом. Для нашого дослідження важливою є думка О. Шликової про взаємозв'язок між культурою та мультимедіа, про важливість соціокультурної природи мультимедіа. Розглядаючи культуру як активну, цілеспрямовану діяльність, О. Шликова наголошує, що культура – це характеристика особистості, рівень її розвитку як суб'єкта діяльності, рівень оволодіння суб'єктом умовами та способами діяльності в різних сферах суспільного життя. Таким чином, вченою стверджується, що мультимедіа – це технологія соціокультурної комунікації та культурного обміну; культурний феномен, соціокультурне явище, сучасний електронний спосіб трансляції культурного надбання, культурних цінностей і соціального досвіду. В свою чергу, культура трактується як світ людських стосунків з його нормами, ідеалами та цінностями. Рівень культури дослідницею ототожнюється із кількістю та якістю інформації, системою цінностей [13].

Позицію О. Шликової поділяє О. Глущенко, наголошуючи, що застосування систем мультимедіа сприяє формуванню мотиваційної основи соціокультурної компетентності, оскільки заповнює недостатні внутрішні умови для виникнення стійкої мотивації [2]. Мотивація, в свою чергу, зумовлює активізацію пізнавальної діяльності. Дослідниця

зауважує, що використання аудіовізуальних засобів (фільмів, радіо- та телепрограм, комп'ютерних програм) створює умови для «занурення» в іншомовне соціокультурне середовище при вивченні дисципліни «Іноземна мова».

Так, засоби мультимедіа вимагають залучення до сприймання одночасно всіх органів чуття, маючи глибокий емоційний вплив, оскільки представляють інформацію в різних форматах: візуальному, вербальному й аудіальному. Графіка, анімація, фото, відео, звук, текст в інтерактивному режимі роботи створюють інтегроване інформаційне середовище, в якому користувач знаходить якісно нові можливості. Відповідно, урізноманітнення форм подання інформації сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

При застосуванні мультимедіа вчені [5, с. 49] вважають залучення відеоматеріалів комунікативно важливим заходом, оскільки він передбачає навчання мови за аудіовізуальними автентичними матеріалами, використання яких є особливо актуальним в умовах викладання іноземної мови поза середовищем її носіїв.

Безперечно, автентичні відеоматеріали якомога повно передають інформацію про країни, мова яких вивчається, оскільки вони повністю зберігають невербальний компонент процесу комунікації: жести, міміку, знаки візуальної інформації тощо. Використання відеокурсів та автентичних фільмів забезпечує підготовку студентів до ситуації реального спілкування з носіями іншомовної культури, що сприяє формуванню соціокультурної компетентності.

Отже, основними перевагами мультимедійних технологій як виду інтерактивних технологій навчання вважають: можливість поєднання логічного й образного способів опанування інформації; активізація освітнього процесу за рахунок посилення наочності; інтерактивна взаємодія, спілкування в інформаційно-освітньому просторі. Безперечно,

застосування мультимедіа технологій у педагогічній практиці зумовлює появу принципово нового способу навчання, а також збагачує та доповнює традиційні методи. Водночас, з'являються додаткові вимоги до підготовки мультимедійних матеріалів та організації навчального процесу при викладанні дисциплін гуманітарного циклу.

Висновки. Ефективність формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв залежить від упровадження в процес їх професійної підготовки інтерактивних технологій. Проаналізовано особливості використання таких інтерактивних технологій як метод проектів, інформаційно-комунікаційні технології, мультимедійні технології. Встановлено, що використання таких технологій сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, підвищує їхню мотивацію до іншомовної діяльності, сприяє розвитку загальної культури, удосконалює соціально значущі та професійні якості майбутніх аграріїв (вміння аналізувати, працювати в команді, критично мислити, відстоювати свій погляд тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко О.М. Комп'ютерні та мультимедійні освітні технології у фаховій підготовці майбутнього вчителя / О.М. Бондаренко // зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред.: М.Т. Мартинюк. – К.: Міленіум, 2006 . – Вип. 42. – Ч 2. – С. 40 – 47.
2. Глущенко О.А. Формирование мотивационной основы социокультурной иноязычной компетенции студентов неязыковых факультетов с использованием средств аудиовизуальной наглядности / О.А. Глущенко // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – Вып. № 102. – 2009. – С. 149 – 151.

3. Жежера Е.А. Соціокультурна компетентність майбутнього спеціаліста: від сутності до технології формування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sworld.com.ua/konfer30/894.pdf.
4. Качалова Т.Г. Використання інтерактивних технологій навчання при формуванні соціальної компетентності студентів / Т.Г. Качалова // Актуальні проблеми гуманітарних і природничих наук. – 2015. – № 2 (73). – Частина II. – С. 101 – 104.
5. Костікова І.І. Професійно-педагогічна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови в умовах впровадження інформаційно-комунікаційних технологій: монографія / І.І. Костікова, А.О. Маслюк. – Харків: Цифрова друкарня № 1, 2013. – 200 с.
6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие [для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров] / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; Под ред. Е.С. Полат. – М.: Академия, 1999. – 224 с.
7. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е.С. Полат // Иностранные языки в школе. – 2000. – № № 2, 3.
8. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; за ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
9. Сысоев П.В. Современные информационные и коммуникационные технологии: дидактические свойства и функции / П.В. Сысоев // Язык и культура. – 2012. – № 1. – С. 120 – 133.
10. Сисоева С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / С.О. Сисоева; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ЕКМО, 2011. – 324 с.
11. Фоменко Т.М. Формування соціокультурної компетентності засобами інформаційно-комунікаційних технологій / Т.М. Фоменко // Матеріали наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів кафедри

загальної педагогіки вищої школи (13 травня 2014, м. Харків). – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. – С. 65 – 67.

12. Шехавцова С.О. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Світлана Олександрівна Шехавцова. – Луганськ, 2009. – 223 с.

13. Шлыкова О.В. Культура мультимедиа: Уч. пособие для студентов / О.В. Шлыкова. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 415 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bondarenko O.M. Komp'yuterni ta mul'tymediyni osvitni tekhnolohiyi u fakhoviy pidhotovtsi maybutn'oho vchytelya / O.M. Bondarenko // zb. nauk. pr. Umans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny / hol. red.: M.T. Martynyuk. – K.: Milenium, 2006 . – Vyp. 42. – Ch 2. – S. 40 – 47.

2. Gluschenko O.A. Formirovanie motivatsionnoy osnovy sotsiokulturnoy inoyazyichnoy kompetentsii studentov neyazyikovyyh fakultetov s ispolzovaniem sredstv audiovizualnoy naglyadnosti / O.A. Gluschenko // Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gertsena. – Vyp. 102. – 2009. – S. 149 – 151.

3. Zhezhera E.A. Sotsiokulturnaya kompetentnost buduschego spetsialista: ot suschnosti k tekhnologii formirovaniya [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupa: www.sworld.com.ua/konfer30/894.pdf.

4. Kachalova T.G. Ispolzovanie interaktivnyh tekhnologiy obucheniya pri formirovanii sotsialnoy kompetentnosti studentov / T.G. Kachalova // Aktualnyie problemy gumanitarnyyh i estestvennyh nauk. – 2015. – # 2 (73). – Ch II. – S. 101 – 104.

5. Kostikova I.I. Profesiyno-pedagogichna kompetentnist maybutnogo vchitelya inozemnoyi movy v umovah vprovadzhennya informatsiyno-komunikatsiynih

tehnologiy: monografiya / I.I. Kostikova, A.O. Maslyuk. – Harkiv: Tsifrova drukarnya # 1, 2013. – 200 s.

6. Novyye pedagogicheskie i informatsionnyie tehnologii v sisteme obrazovaniya: Ucheb. posobie [dlya stud. ped. vuzov i sistemyi povyish. kvalif. ped. kadrov] / E.S. Polat, M.Yu. Buharkina, M.V. Moiseeva, A.E. Petrov; Pod red. E.S. Polat. – M.: Akademiya, 1999. – 224 s.

7. Polat E.S. Metod proektov na urokah inostrannogo yazyika / E.S. Polat // Inostrannyye yazyiki v shkole. – 2000. – # # 2, 3.

8. Pometun O.I. Suchasniy urok. Interaktivni tehnologiyi navchannya: nauk.-metod. posibnyk / O.I. Pometun, L.V. Pirozhenko; za red. O.I. Pometun. – K.: Vidavnitstvo A.S.K., 2004. – 192 s.

9. Sysoev P.V. Sovremennyye informatsionnyie i kommunikatsionnyie tehnologii: didakticheskie svoystva i funktsii / P.V. Sysoev // Yazyk i kultura. – 2012. – # 1. – S. 120 – 133.

10. Sysoeva S.O. Interaktyvni tehnologiyi navchannya doroslyh: navchalno-metod. posibnyk / S.O. Sysoeva; NAPN Ukrayini, In-t pedagogichnoyi osvity i osvity doroslyh. – K.: EKMO, 2011. – 324 s.

11. Fomenko T.M. Formuvannya sotsiokulturnoyi kompetentnosti zasobamy informatsiyno-komunikatsiynykh tehnologiy / T.M. Fomenko // Materialy naukovoyi konferentsiyi vykladachiv, doktorantiv i aspirantiv kafedry zagalnoyi pedagogiky vischoyi shkoly (13 travnya 2014, m. Harkiv). – Harkiv: HNPU imeni G.S. Skovorody, 2014. – S. 65 – 67.

12. Shehavrsova S.O. Formuvannya sotsiokulturnoyi kompetentnosti maybutnih uchiteliv inozemnoyi movy u pozanavchalniy diyalnosti universitetu: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Svitlana Oleksandrivna Shehavrsova. – Lugansk, 2009. – 223 s.

13. Shlykova O.V. Kultura multimedia: Uch. posobie dlya studentov / O.V. Shlykova. – M.: FAIR-PRESS, 2004. – 415 s.